

'Edessä' olemisen monet merkitykset. *Ete*-adpositioiden merkitystyytit

Krista Teeri-Niknammoghadam
Turun yliopisto
krkate@utu.fi

Suomen kielen adpositiot ovat olleet viime vuosina melko usein kieliopillisen ja semanttisen tutkimuksen kohteina (mm. Huumo 2013; Lehimets 2014; Ojutkangas 2017). Adpositioilla kuvataan perusmerkityksessään spatiaalisia suhteita, mutta niitä käytetään yleisesti myös ilmaisemaan toisenlaisia, metaforiseen tai metonymiseen käsitteistykseen perustuvia suhteita, kuten esimerkit (1)–(4) *edessä*-postposition osalta esittävät.

- (1) Talon **edessä** on valtava SUV-mersu. (ETUPOOLI)
- (2) Kiellätkö Jeesuksen ihmisten **edessä**? (LÄSNÄOLO)
- (3) Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain **edessä**. (AUKTORITEETTI)
- (4) Maahanmuuttajilla on **edessään** tilanteita, joihin he eivät ole varautuneet. (TULEVAISUUS) (Suomi24)

Tässä tutkimuksessa selvitetään suomen kielen etupuoella sijaitsemista ilmaisevien *ete*-vartaloisten adpositioiden (*edessä*, *edestä*, *eteen*) polysemiaa eli monimerkityksisyyttä kognitiivisen semantiikan näkökulmasta (vrt. Raukko 2002). Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisiin merkitystyyppihin *edessä*, *edestä* ja *eteen*-adpositioiden käyttö voidaan jakaa ja miten erilaiset merkitystyytit, kuten esimerkeissä kuvatut ETUPOOLI, LÄSNÄOLO, AUKTORITEETTI ja TULEVAISUUS, eroavat toisistaan. Yleisemmällä tasolla tutkimus tarkastelee sitä, mitä kieli kertoo ihmisen tavasta jäsentää ei-konkreettista maailmaa konkreettisen maailman ehdoin.

Ete-adpositioiden merkitystyyppien määrittely rakentuu tässä tutkimuksessa muodon ja merkityksen vakiintuneiden yhteenliittymien eli konstruktoiden varaan (ks. esim. Bybee 2006). Koska muodon ja merkityksen ymmärretään kuuluvan erottamattomasti yhteen (ks. esim. Langacker 2008), voidaan kieliopillisten rakenteiden eroilla selittää merkityksiin liittyviä eroja. Käytännössä merkitystyyppien määrittely toteutetaan tarkastelemalla kunkin aineistoesiintymän kohdalta seuraavia kieliopillis-semanttisia asioita: 1) ilmauksen syntaktinen rakenne, 2) ilmauksessa kuvattu predikaatio, 3) adpositiolla kielennetyn suhteen suhteutuskohdan eli kiintopisteen (aineistossa adposition täydennyksenä toimivan sanan tarkoite) ominaisuudet (esim. onko kyseessä elollinen olento, konkreettinen olio, ryhmä tai abstrakti olio), 4) adpositiolla kielennetyn suhteen suhteutettavan eli muuttujan ominaisuudet sekä 5) kiintopisteen ja muuttujan välinen suhde (esim. entiteettien voimadynaaminen suhde ja ominaisuuksiin perustuva epäsymmetria). Kieliopillis-semanttisen analyysin perusteella kukin aineistoesiintymä luokitellaan tietyn merkitystyytin alle siten, että yksi merkitystyyppi voi sisältää niin prototyyppisiksi määriteltäviä kuin epäprototyyppisempiä esiintymiä.

Tutkimus on aineistopohjainen. Aineistona tutkimuksessa on sähköisestä *Suomi24*-korpuksesta poimitut 1 500 *ete*-adposition esiintymää (500 kutakin tutkittua muotoa kohden) sekä viiden eri-ikäisen suomen kielen sanakirjan sana-artikkelit (s.v. *edessä*, *edestä*, *eteen*). Tutkimuksen tuloksena esitetään aineiston kieliopillis-semanttiseen analyysiin pohjautuva listaus *ete*-adpositioiden merkityksistä ja eri merkitystyyppien välisistä yhteyksistä.

Lähteet

- Bybee, Joan 2006. From usage to grammar. The mind's response to repetition. *Language* 82 (4), 711–733.
- Huumo, Tuomas 2013. *Kaiken edellä on nainen*. Suomen dynaamisten akseligrammien järjestelmä ja sen käyttö paikan ja ajan ilmauksissa. *Sananjalka* 55, 7–28.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lehimets, Kersten 2014. *Suomen kielen väylää ilmaisevien adpositioiden yli, läpi, kautta ja pitkin kognitiivista semantiikkaa*. Dissertationes Linguisticae Universitatis Tartuensis 21. Tartu: Tartu Ulikooli Kirjastus.
- Ojutkangas, Krista 2017. Suomen *mukana* ja *mukaan* seuralaisuussuhteen ilmaisijoina: kiintopisteen ilmaisekeinot, konstruktioit ja osallistujien symmetriaero. *Virittäjä* 121 (2), 176–212.
- Raukko, Jarno 2002. Pitämisen polysemia. Miten koehenkilöt hahmottavat *pitää*-verbin merkitystyyppijä. *Virittäjä* 106 (3), 354–374.